

### 1.3. HIGHER EDUCATION INNOVATIONS IN UKRAINE

### 1.3. ІННОВАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

// Monograph. Edited by Tetyana Nestorenko and Nazar Dobosh:  
Academy of Silesia. The University of Technology in Katowice Press. 2025.  
(397 с. ) с.19-23.

У сучасних умовах освіта, зокрема вища, вважається визначальним чинником, який забезпечує формування української наукової еліти та майбутній розвиток нашої держави. Неоднозначні реалії інтеграції та глобалізації соціальних, економічних і культурних процесів вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюючи таким чином потребу в її випереджувальному характері. Тобто весь процес має бути спрямований не лише на передачу нових знань, а й на формування інтелектуального мислення в напрямку захисту державних інтересів та майбутніх потреб суспільства. Такий формат освіти має сприяти створенню умов для неперервного розвитку професійних компетентностей молоді, втіленню сучасних освітніх стандартів та інновацій, успішному зростанню особистості і суспільства в цілому.

Отож забезпечення високого рівня освіченості та культури особистості, якості людського потенціалу стає сьогодні визначальним чинником державного та світового розвитку.

Питання, пов'язані з дослідженням важливості освіти, зокрема вищої, її завдання, якості та стратегії розвитку розглядають такі дослідники як В. Андрущенко, Ю. Богач, Т. Боголіб, Н. Губерська, М. Євнух, В. Євтушевський, В. Кафарський, В. Кремень, К. Корсак, В. Луговий, С. Михаць, Ж. Таланова, Н. Рідей, А. Чухно, Г. Шевченко та ін.

Аналізуючи сучасні вимоги роботодавців можемо зауважити, що, з одного боку, іноді soft skills (креативність, гнучкість, комунікабельність, здатність швидко навчатися тощо) та практичний досвід молоді цінуються вище та можуть бути важливіші за наявність диплому про вищу освіту (наприклад, різні сфери цифрової індустрії: ІТ, digital-маркетинг, дизайн, копірайтинг тощо).

З іншого боку, вища освіта залишається визначальною для професій, які вимагають глибоких спеціалізованих знань, розкриває можливості для наукових досліджень, підвищення кваліфікації та самовдосконалення.

Крім того необхідною умовою кар'єрного зростання у кожному разі є саморозвиток та самоосвіта, які забезпечують здобуття та формування необхідних навичок у різних сферах.

За останні п'ять років (2017-2022 рр.) згідно статистичних даних (не беремо до уваги 2022-2025 рр., коли молодь вимушено мігрувала з України та через важкі обставини повномасштабної війни повинна навчатися за кордоном) кількість випускників шкіл, які повинні вступати на перший курс українських вищих навчальних закладів чимраз ставала меншою (*Огляд. Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи*, 2020; *Про підсумки вступної кампанії до закладів вищої, фахової передвищої і професійно-технічної освіти в Україні*, 2018). І до причин, що пояснюють таку ситуацію можна віднести не лише соціально-політичні, економічні, демографічні та територіальні чинники. Серед іншого слід зазначити відсутність мотивації молоді, чіткого бачення нею свого майбутнього; неактуальність обраної професії (що виявилось згодом); слабку студентську мобільність; надмірне навантаження та складність програмового матеріалу, який подається у вузах без урахування індивідуальних особливостей студента; неузгодженість програм з потребами сучасного ринку; одноманітність; негнучкий педагогічний процес; відсутність необхідної матеріально-технічної бази у вищому навчальному закладі; низький рівень інноваційної освіти, спрямований на розвиток творчого потенціалу студентів;

відсутність інновацій менеджменту в системі управління вищою освітою; номінальну автономію ВНЗ тощо.

Тому питання відновлення статусу вищої освіти та її популяризації серед молодого покоління є надзвичайно актуальними та потребують реформування.

Процес модернізації української вищої освіти почався ще у 2003 р., коли Україна взяла участь у програмі інтеграції вищих навчальних закладів до Європейського простору вищої освіти. У 2004 р. МОН був прийнятий наказ “Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки” від 23 січня 2004 р., де були передбачені зміни для розвитку потенціалу та перспектив випускників шкіл у напрямку подальшого навчання у вищих навчальних закладах, збільшення мобільності громадян на європейському ринку праці та підвищення конкурентноспроможності вищої школи у європейському освітньому середовищі. Вони стосувалися, зокрема, ступінчастості дипломів, ступенів і кваліфікацій; запровадження двоступеневої структури вищої освіти; використання єдиної системи кредитних одиниць; запровадження уніфікованих і визнаних на європейському просторі додатків до диплома; напрацювання та підтримування європейських стандартів якості відповідно до вимог ENQA; усунення наявних перешкод для збільшення мобільності студентів, викладачів, дослідників і управлінців вищої школи тощо (Денисенко & Бреус, 2013). Тобто, із запровадженням Болонського процесу мали бути реалізовані нові можливості входження національної системи вищої освіти України до європейських структур і практик (*Огляд. Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи*, 2020, с. 2).

Процес структурного реформування національної системи вищої освіти на думку експертів мав свої як переваги, так і недоліки.

Візьмемо до прикладу результати роботи кредитно-модульної системи організації навчального процесу, яка рахується однією з ключових позицій Болонського процесу.

До переваг цієї системи можемо віднести те, що:

- студенти мали можливість вибирати та працювати над навчальними блоками за своїх інтересів та потреб;

- студенти були залучені до активної участі у навчальному процесі через роботу з різними навчальними матеріалами;

- студентам були запропоновані різні форми роботи;

- зросла мотивація та заохочення у навчанні та виконанні позааудиторних завдань; - навчальна та наукова робота активно велася протягом семестру; - зросла ініціативність та конкурентноспроможність молоді тощо.

Серед недоліків:

- поділ навчального матеріалу на модулі сприяв отриманню подекуди фрагментарних знань, втраті їх логічної послідовності та завершеності;

- через творчу активність протягом семестру не завжди об'єктивно оцінювались навчальні результати та наукові досягнення студентів;

- велика увага, що приділялась самостійному навчанню іноді не сприяла здоровому клімату в колективі;

- прослідковувалось погіршення якості знань;

- слабка матеріально-технічна база навчальних закладів не завжди відповідала вимогам програмового матеріалу та потребам студентів у самопідготовці тощо.

Щодо науково-педагогічних кадрів, то реалізація педагогічного новаторства, зумовлена кредитно-модульною системою, вимагала спеціалізованої підготовки. Не всі викладачі були достатньо обізнані з новими педагогічними підходами, методиками та технологіями. Тому актуальними стали спеціалізовані програми підготовки викладачів, заснування центрів вдосконалення навчання та викладання, як один із стратегічних напрямків реформування вищої освіти. Крім того увагу було сконцентровано на модернізації та вдосконаленні освітніх програм, які характеризувалися переходом до студентоцентризму та були зосереджені на

формуванні та розвитку фахових компетентностей студента. Таким чином кредитно-модульна система з часом була вдосконалена і стала інструментом підвищення та поліпшення якості знань.

У подальшому Закон України “Про вищу освіту” у 2014 р. визначив ЄКТС як систему з надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів, що сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти (*Закон України “Про вищу освіту”*, 2014). У цей період відбулося наступне глобальне оновлення змісту освітніх програм вищих навчальних закладів, удосконалення форм, методів та результатів навчання. Особлива увага надавалася цифровізації та освітнім інноваціям, співпраці з стейкхолдерами для врахування вимог сучасного ринку праці та вдосконалення фахової підготовки студентів, про що зазначено у Болонському звіті 2018 р., а саме, що “в Україні за період 2016-2017 рр. почалося часткове відстеження тих навичок, які цікаві роботодавцям та започатковано практику залучення роботодавців до планування та управління вищою освітою в окремих ЗВО. Україна увійшла таким чином до 10 країн, які розпочали таку практику” (*Огляд. Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи*, 2020, с. 25-26).

За результатами Болонських звітів (2015, 2018, 2020 рр.) Україна ще не мала ґрунтовно напрацьованих програм студентської мобільності, зокрема інклюзивної мобільності (надання позик, грантів, віз у межах мобільності, цифровізація даних обміну здобувачів), подвійного диплому та інтернаціоналізації вищої освіти. Причинами цього були недостатня нормативноправова та фінансова підтримка, низька кваліфікація викладацького та адміністративного складу щодо міжнародного освітнього співробітництва, неконкурентний рівень володіння іноземною мовою тощо.

Питання подальшої модернізації системи вищої освіти, закріплення напрацьовань програми інтеграції вищих навчальних закладів до Європейського простору вищої освіти та її популяризації супроводжувалося Указом Президента України “Про вдосконалення вищої освіти в Україні” від 3 червня 2020 р. та розробкою Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр. із обов’язковим урахуванням вимог сучасної ринкової економіки.

У Стратегії проаналізовано проблеми розвитку вищої освіти та надано рекомендації по створенню сучасної моделі вищої освіти, «адекватної цілям майбутнього країни» (*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*, 2020, с. 5).

У розділі 2 «Ідентифікація проблем розвитку вищої освіти в Україні» зокрема зазначається про:

- відсутність відповідності змісту та якості вищої освіти начасним потребам суспільства та національної економіки. Мова йде про недостатньо злагоджену співпрацю вищих навчальних закладів із державними інституціями, органами місцевого самоврядування, об’єднаними територіальними громадами, роботодавцями, які можуть сприяти створенню та вдосконаленню переліку компетентностей, освітніх програм, необхідних на сучасному ринку праці. Наслідком є невідповідність галузевих стандартів, кваліфікаційних вимог потребам сучасного суспільства. Наприклад, “61% респондентів з числа роботодавців зазначають нестачу практичних професійних навичок випускників.., відірваність теоретичних знань від практики, невідповідність до роботи в реальному бізнесі” (*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*, 2020, с. 16);

- незадовільний рівень співпраці освітніх і наукових установ у напрямку здійснення освітньої, наукової та інноваційної діяльності. Через брак фінансування вищої освіти розвиток науково-дослідної роботи стає менш ефективним;

- неналежний рівень матеріально-технічної, лабораторної та виробничої бази;

- невідповідна оплата праці науково-педагогічних працівників;

- слабке фінансування «академічної мобільності викладачів, заохочення до наукового пошуку, участі у наукових конференціях, публікації наукових результатів. Усі витрати, пов’язані із підвищенням кваліфікації, саморозвитком, професійним зростанням, полягають на викладача» (*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*, 2020, с. 19);

-деякі навчальні заклади ще притримуються консервативних поглядів при формуванні освітніх програм, не мають автономних управлінських навичок у кадровій та організаційній діяльності, академічній культурі.

Лише з огляду на ці зауваження можна зробити висновок, що рівень конкурентоспроможності української вищої освіти на світовому освітньому ринку не може бути високим (*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*, 2020, с. 19-23).

Отож серед рекомендацій у Стратегії було зазначено, що робота ЗВО повинна змінюватись з урахуванням суспільних, технологічних та наукових інновацій. Тобто основним завданням навчально-виховного процесу має бути “набуття універсальних компетентностей студентів: вміння вчитися, опрацьовувати інформацію, швидко опановувати нові технології, здатність до критичного мислення та креативного підходу до завдань. Актуальності набувають також навички системного мислення, програмування, міжгалузевої комунікації, вміння працювати в умовах невизначеності, мультикультурність і володіння декількома мовами, екологічність мислення, мультифункціональність” (*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*, 2020, с. 30). Таким чином, завданнями вищої школи є поєднання розвитку таких здатностей у студентів із наданням їм спеціалізованих знань і навичок у рамках обраної професії. Викладачі мають у своїй діяльності приділяти максимум уваги міждисциплінарності, щоб забезпечити цілісне та всебічне дослідження тематики заняття для формування у студентів навичок логічного та критичного мислення, аналізу, творчого пошуку, відповідальності та максимального залучення їх в освітній процес.

Відповідно великої значимості набирають різні навчальні платформи (як для викладачів, так і для студентів), автоматизована підтримка, цифровізація усіх освітніх процесів. Роль викладача переформатовується із звиклої передачі знань на створення необхідного навчального середовища, яке б стало основою для створення навичок для освіти протягом життя. Отож вимоги до підготовки педагогічних фахівців зростають прямо пропорційно до покращення умов для навчання студентів.

Таким чином «головним результатом реалізації Стратегії має бути створення сучасної ефективної системи освіти, яка дозволяє забезпечити кадровий і науково-технічний супровід розвитку національної економіки, задовольняє потреби суспільства, посідає гідне місце у світі, є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринках освітніх послуг» (*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*, 2020, с. 56). Тут розуміємо, що мова йде про максимально функціональне цільове призначення роботи вищих навчальних закладів.

Наприклад, створення дослідницьких університетів, які будуть багатогалузевими, поєднують забезпечення поглибленої теоретичної підготовки із набуттям кваліфікацій, необхідних для наукового пошуку та практичної діяльності студентів. Робота буде відбуватися з використанням європейського досвіду. При цьому не слід нівелювати українську традиційну освіту, яка ґрунтується на передачі міцних теоретичних спеціалізованих знань. Український студент станом на сьогодні є неперевершеним всебічнорозвинутим теоретиком. Для багатьох професій знання теорії є необхідною складовою. При цьому не можна не погодитись, що такий рівень забезпечення знаннями надає студентам недостатню для багатьох сучасних професій підготовку, а саме вдосконалення *soft skills*, відповідні компетентності та набуття практичного досвіду. Отож освітні програми таких університетів мають відрізнятися цілісністю, міждисциплінарністю, системністю, орієнтацією на найновіші наукові досягнення.

Вищі навчальні заклади галузевого спрямування, а також заклади передвищої освіти, технікуми й середні спеціалізовані навчальні заклади мають бути зорієнтовані на підготовку за декількома спорідненими групами спеціальностей з урахуванням специфіки галузі знань. Тобто їх освітні програми мають поєднувати теорію з навичками практичної діяльності для розв’язання конкретно-прикладних завдань та саморозвитку студентів.

Для такої роботи ЗВО галузевого спрямування у співпраці з дослідницькими університетами використовуватимуть різні онлайн платформи для поширення знань, професійної орієнтації, пошуку бізнес-партнерів, підготовки за багатьма практичними спеціальностями.

Актуальними в сучасному техногенному суспільстві стають віртуальні університети, які зорієнтовані на “розширення доступу до вищої освіти для різних категорій населення, підвищення кваліфікації, опанування додаткових навичок, актуалізацію знань та навичок, поширення кращих навчальних практик. Освітні програми відрізняються максимальною гнучкістю, передбачають мікро- і нанокредитивні навчальні дисципліни. Віртуальні університети є головним провайдером екстернатної, неформальної та інформальної освіти” (*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*, 2020, с. 36-37).

Ці позиції закріплює Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу” від 2024 р., який пропонує нові умови “реалізації особистісного потенціалу здобувача вищої освіти, що ґрунтується на виборі здобувачем вищої освіти освітніх програм, суб’єктів освітньої діяльності, що їх реалізують, форм і строку здобуття освіти, освітніх компонентів”, визнання результатів навчання, здобутих у формальній, неформальній та інформальній освіті, більшу автономію вищих навчальних закладів для забезпечення високого рівня знань, фахових компетентностей та вимог сучасного суспільства (*Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу”*, 2024).

Отож можна зазначити, що тривалий проміжок часу освітня інфраструктура переживає процес максимального вдосконалення, трансформації та модернізації, щоб стати світоглядною складовою сучасної молоді. При цьому вища школа проходить настільки кардинальні етапи реорганізації (подекуди під максимальним впливом європейських стандартів), що з’являються побоювання, чи не призведе це до втрати ідентичності української освіти та руйнації національних освітніх цінностей.

## Література:

1. ДЕНИСЕНКО М., & БРЕУС С. (2013). Вища освіта в Україні: проблеми та перспективи. *Вчені записки Університету “КРОК”*, 33, 18-19.
2. Закон України “Про вищу освіту” (2014). Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення 2. 09. 2025).
3. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу” (2024). Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> ... (дата звернення 2. 09. 2025).
4. Інформаційно-аналітична довідка. Державна служба якості освіти України (2021). URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11> (дата звернення 3. 09. 2025).
5. Огляд. Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи (2020). URL: <https://erasmusplus.org.ua/uploads/2022/03> (дата звернення 28.08.2025).
6. Про підсумки вступної кампанії до закладів вищої, фахової передвищої і професійнотехнічної освіти в Україні (2018). <https://kno.rada.gov.ua/uploads/documents> (дата звернення 29. 08. 2025).
7. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки (2020). URL: <https://mon.gov.ua/sites/rizne/2020/09/25/r...> (дата звернення 2. 09. 2025).